

ТЕХНОЛОГИИТЕ КРИЯТ ОПАСНОСТИ И САМО ДЕМОКРАЦИЯТА МОЖЕ ДА ГИ ОВЛАДЕЕ

Димитър Събев

Институт за икономически изследвания при БАН

Как да се цитира тази статия / How to cite this article:

Sabev, D. (2023). Tehnologiite kriyat opasnosti i samo demokratiyata mozhe da gi ovladee. (Only Democracy Could Rein In the Dangers of Technology). *Economic Thought Journal*, 68(5), 572-576 (in Bulgarian).

To link to this article / Връзка към статията:

<https://etj.iki.bas.bg/general-economics-and-teaching/2023/12/14/tehnologiite-kriyat-opasnosti-i-samo-demokratiyata-moe-da-gi-ovladee>

Published online / Публикувана онлайн: 12 December 2023

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

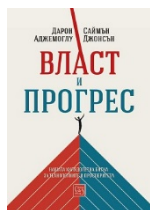
View citing articles / Вж. цитиращи статии:

ТЕХНОЛОГИИТЕ КРИЯТ ОПАСНОСТИ И САМО ДЕМОКРАЦИЯТА МОЖЕ ДА ГИ ОВЛАДЕЕ

Димитър Събев

Институт за икономически изследвания при Българската академия на науките

Новата книга на Дарон Аджемоглу и Саймън Джонсън предупреждава, че дървото на прогреса ражда отровни плодове, ако го поливат властолюбиви технооптимисти.

Една от често използваните в икономическата теория метафори гласи, че „когато приливът настъпи, той повдига всички лодки в пристанището.“ С други думи, периодите на икономическо оживление, дължащи се например на промяна на потребителски нагласи и/или въвеждане на нови производствени технологии облагодетелстват всички – малки и големи, макар и в различна степен – от само себе си. В новата си книга „Власт и прогрес“ изтъкнатите икономисти Дарон Аджемоглу и Саймън Джонсън оспорват този възглед. Според тях нарастването на благосъстоянието на широките слоеве от населението, т.е. „повдигането на малките лодки“, не е нещо, което се случва автоматично вследствие на възприемането на по-производителна технология. В крайна сметка половин век след въвеждането на парната машина в индустрията надниците на британските работници не се повишават, а дори на места намаляват. Откривателството е нещо, свойствено за човека; прогресът е непрестанен и може да донесе безброй блага, но тези блага няма да достигнат до масите автоматично – за по-справедливото им разпределение хората трябва да се борят.

Аджемоглу и Джонсън привеждат многобройни примери от историята за това, че положението на широките слоеве от населението може да остане плачевно, независимо че в икономиката протича технологично надграждане. Обикновеният селянин в Плодородния полумесец от времето на неолита, в Древен Египет, Средновековна Европа, а дори и в Британия през първите години на индустриалната революция не е поемал много по-различно количество калории или не е имал различна продължителност на живота, а правата му в обществото също са оставали незавидни хилядолетия наред, независимо че технологиите непрестанно са се усъвършенствали. Чак когато широките маси се организират и оказват демократичен натиск върху управляващите елити през XIX и XX век,

резултатите от прогреса започват да се споделят по-равномерно. Така хората стават по-заможни, а с тях и самото общество – заедно се благотворната спирала на просперитета. Алтернативата е заплащане на труда, близко до минимума, постоянно следене и надзор и обсебване на посоката на развитие според желанията на малобройните елити с техните налудничави визии. Прогресът е ценностно неутрален – обществото е това, което решава (ако разполага с нужните институции) как ще се разпределят плодовете на прогреса.

Разказана по този начин, историята за неспирната игра на „властта и прогреса“ може да напомня на читателя на призив за класово осъзнаване и борба. Подобна аналогия не е безпочвена. В една от главите на книгата си Аджемоглу и Джонсън отново разтварят фабричните доклади, дали голяма част от „горивото“ на Карл Маркс за първия том на „Капиталът.“ Двамата съвременни автори пресъздават дори още по-ярко от Маркс, ако това е възможно, условията на Манчестърския капитализъм – малки деца пълзят из тъмните въглищни тунели, девойка бута с глава камионетка, докато черепът ѝ омекне – и всичко това в името на печалбата на предприемача, олицетворяващ напредъка, прогреса. Но Аджемоглу и Джонсън не спират дотук. Те се опитват да разгадаят механизмите, сложили край на този тъмен период от стопанската история на Британия и Европа (противно на очакванията на Маркс) – синдикати, всеобщи избирателни права, нови наративи в обществото, и да разработят теория, която обяснява кога технологиите са от полза за човека и обществото и как да се поставят под контрол „тъмните сили“ на прогреса.

От първата технологична революция в Плодородния полумесец, довела до рязко влошаване на качеството на живота на обикновения човек, през строителството на внушителните катедрали в Средновековна Европа, изцедило ресурсите на цели държави, до прокарването на Суецкия и Панамския канали с цената на десетки хиляди човешки животи и срамния робовладелски период в Юга на САЩ, дължащ се именно на технологичния напредък, „Власт и прогрес“ изобилства със запомнящи се примери от историята. Но съвременността играе централна роля в тази книга – същите принципи, даващи опасно предимство на технооптимистите в древността, са валидни и за ентузиастите на изкуствения интелект в наши дни. Компютрите и интернет по дизайн трябваше да облекчат човешкия интелектуален труд, но днес те устремено се превръщат в средство за събиране на данни с цел манипулиране на обществеността (в рекламата и на избори), в инструмент за надзор на работното място, а в някои диктатури – за цялостен контрол на поведението на гражданите чрез системи за социален кредит. Акцентът върху автоматизацията като цяло е погрешен, заявяват авторите – машините и технологиите са неделими от човешкото развитие, но това, към

което трябва да се насочат икономическите усилия, не е заместване на човек с машина (автоматизация), а използване на машините с цел улесняване или разширяване на възможностите на човешкия труд – концепция, наречена от авторите „машинна полезност“, или „комплементарност на човека“.

Аджемоглу и Джонсън са добре познати в средите на икономистите, а първият – и сред по-широк кръг читатели благодарение на бестселъра „Защо нациите се провалят“ в съавторство с Джеймс Робинсън. Саймън Джонсън е бивш главен икономист на Международния валутен фонд и автор на бестселъра „Тринайсет банкери“. Аджемоглу е удостоен с най-високото професорско звание в Масачузетския технологичен институт и е сред тримата най-цитирани съвременни икономисти в света. Новата им книга е плод на 20-годишен изследователски труд, написана е на четивен и ангажиращ език и изобилства с любопитни примери. Въпреки тези предпоставки не е сигурно, че „Власт и прогрес“ ще достигне популярността на „Защо нациите се провалят“, която е преведена на над 40 езика. Самата нова книга дава пример защо.

През 1773 г. британският парламент приема Закон за ограждането, който улеснява големите земевладелци да сложат ръка на „ничията“, т.е. на общността, земя. Артър Ъънг, успешен фермер и влиятелен писател, първоначално енергично застъпва идеята, че ограждането е от обществен интерес – той изтъква, че то ще помогне за модернизацията на британското селско стопанство, като по-високата производителност ще понижи цената на храните и в крайна сметка ще облагодетелства бедните. Заради тази си позиция Ъънг става полезен съюзник на едрите земевладелци. Назначен е като ключов съветник в Борда по селско стопанство, цитират го от парламентарната трибуна, издават докладите му в големи тиражи, министрите се вслушват в мнението му. Но Ъънг притежава рядко качество – готов е да смени позицията си, щом разбере, че е погрешна. Пътувайки из страната, той вижда бедствията, които ограждането нанася на широките слоеве от населението, и към 1800 г. напълно преобръща препоръките си. Незабавно е спряна възможността Ъънг да говори от името на националния аграрен борд.

Аджемоглу и Джонсън ясно споделят с широката публика на заинтересованите от икономика читатели възгледа си, че милиардерите технооптимисти – тези, които твърдят, че приливът накрая ще повдигне всички лодки, – ни водят по опасен път. Двамата говорят за „прекомерната самоувереност“ и „егоистичните визии“, прилагани с „фанатично усърдие, въпреки разходите, които причиняват на други хора...“, и не спестяват имена: Бил Гейтс, Илон Мъск, Джеф Безос, Марк Зъкърбърг – медийните герои на днешния финансов дигитален капитализъм. Според Аджемоглу и Джонсън, ако като общество не надминем техния елитарен

и себичен технооптимизъм, бързо и лесно ще загубим трудно извоюваните през XIX и XX век плодове на демокрацията.

Изобретателството е свойствено за човешката природа, т.е. прогресът е нещо вътрешноприсъщо на икономиката. Но прогресът твърде често се е отклонявал в посока, която позволява на малобройни елити със себична визия – на „властта“ – да упражняват по-ефективно своя контрол и принуда върху масите. Днес ситуацията е точно такава и дори по-драстична, защото големите данни и технологиите за следене и манипулиране са станали толкова ефективни, че могат да задушат в зародиш съпротивителните сили на демокрацията (т.нар. противодействащи сили). Въпреки това, ако все още има изход, той е именно в плурализма и демокрацията, вярват Аджемоглу и Джонсън. На финала на книгата си те предлагат серия от мерки за пренасочване на технологиите в посока, благоприятна за човека и за обществото – това са, на първо място, пазарни стимули, както и инвестиции в работниците, защита на личните данни и въвеждане на режими на собственост върху данните, но също и данъчни мерки и разцепване на технологичните гиганти.

Книгата на двамата автори, които са сред най-влиятелните представители на икономическата професия, определено не е глас в общия хор на възхвала на прогреса. Но не е ли именно в това силата на демократичната система – че тя позволява на критичните умове аргументирано да оспорят „конвенционалната мъдрост“? В края на 20-те години на XX век в името на технологичното развитие на СССР – разказват Аджемоглу и Джонсън – съветският аграрен сектор е напълно дестабилизиран и цената на това е ужасният Гладомор, отнел 4 до 9 млн. човешки живота. Днес в името на технологичното развитие на свободния свят се вземат решения във връзка с технологиите и с прилагането на изкуствен интелект, които може да имат дори по-унищожителни последици. „Власт и прогрес“ заявява: прозорецът за съпротивителни действия се стеснява, но ако е останал спасителен път за човешкото общество, той е единствено в демокрацията.

Конфликт на интереси

Авторът декларира липса на конфликт на интереси.

Библиографска справка

Аджемоглу, Д., Джонсън, С. (2023). *Власт и прогрес. Нашата хилядолетна битка за технологиите и просперитета*. Превод от английски Димитър Събев. София: „Изток-Запад, 456 с. ISBN 978-619-01-1286-0. [Acemoglu, D., Johnson, S. (2023). *Power and Progress: Our Thousand-Year Struggle Over Technology and Prosperity*. New York: Public Affairs, 560 p. ISBN 1541702530, 9781541702530].

Димитър Събев е доктор по икономика, главен асистент в Института за икономически изследвания при Българската академия на науките, d.sabev@iki.bas.bg

Dimitar Sabev, PhD, is Chief Assistant Professor at the Economic Research Institute at the Bulgarian Academy of Sciences, d.sabev@iki.bas.bg

Как да се цитира тази статия:

How to cite this article:

Sabev, D. (2023). Tehnologiiite kriyat opasnosti i samo demokratsiyata mozhe da gi ovladee. (Only Democracy Could Rein In the Dangers of Technology). *Economic Thought Journal*, 68(5), 572-576 (in Bulgarian).